

УДК 351.858:316.774 (477)

О. М. Щурко*кандидат політичних наук, доцент,
професор кафедри гуманітарних наук**Національної академії сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного***ФУНКЦІОНАЛЬНІ АСПЕКТИ ОБРАЗУ ДЕРЖАВИ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ**

Постановка проблеми. У глобалізованому інформаційному світі взаємодія та протистояння держав змістилися в інформаційно-комунікаційне середовище. Поширення і розповсюдження достовірної чи неправдивої інформації стало визначальним чинником конструювання соціального віртуального комунікативного простору та здійснення політики, міжнародної також. Новітні технології та Інтернет зумовили «трансформацію сприйняття <...> і почали формувати нове середовище існування людства» [9], в якому традиційні способи взаємодій підміняються віртуальним простором, і кожен може його самостійно творити та змінювати. Особливою визначальною ознакою цього простору є можливість глобального протистояння окремих ідей, індивідів, груп (хакерів), держав у цілому, тому для сучасних розвинених країн управління інформаційними потоками та контроль сфери комунікацій стає важливим елементом забезпечення суспільно-політичної стабільності всередині держави і основоположним механізмом реалізації ефективної іміджевої політики, зокрема конструювання сприятливого ефективного образу держави в глобальному конкурентному середовищі. Якщо в недалекому минулому моніторинг інформаційного простору всередині держави був спрямований на контроль за соціальним порядком [15], то на сучасному етапі він стає елементом інформаційних воєн і захищає від зовнішніх атак [3; 16; 20].

У процесі загострення політичних, економічних, соціальних та ін. криз, в умовах конкурентної боротьби, до якої долучені практично всі розвинені держави світу, зростає конфліктогенність політичного комунікативного середовища, в якому визначальною характеристикою могутності держав стає наявність та ефективність політики просування образу держави в міжнародне середовище, механізмів захисту і трансформації, а також дієвість кризових репутаційних стратегій. Існує твердження про те, що сила держави в сучасному світі залежить не від того, яким потенціалом вона володіє, а від того, «які дії вона може змусити зробити інші держави [17]».

Аналіз досліджень. Образ кожної держави має складну структуру, процеси його формування і трансформації відбуваються в психіці особистості. Через когнітивні (змістові) елементи подається інформація, знання про державу і спільноту за допомогою системи кодів і символів та оформлення в дискурсі, а також відбувається їх самоідентифікація та ідентифікація у світовому глобальному просторі. Емоційно-оцінкові елементи образу держави опосередковують сприйняття когнітивної складової частини, формують конкретне уявлення про державу, на його основі суб'єкт дає оцінку та «закріплює» за образом якусь характеристику – індикатор ставлен-

ня до окремої держави. Третій аспект – поведінковий – виступає результатом впливу двох попередніх і спонукає до певного типу політичної поведінки, визначає форми діяльності (чи бездіяльності) стосовно держави (активність, включеність, дотичність, пасивність, байдужість, ворожість, протест, протистояння чи т.п.). Таку структуру образу держави частково чи повністю розкривають концептуальні теорії Л. Мамут [4], Н. Хазратової [12, с. 29], І. Кісельова [2, с. 53] та ін.

Усі структурні елементи образу держави взаємозумовлені й одночасно ієрархічно структуровані, характеризуються і відносною усталеністю (тривалістю), і здатністю до трансформацій. Тобто образ держави вирізняється «стабільним набором фундаментальних характерних якостей [21, с. 198–214] та елементів, які під впливом історичних, міжнародних подій, діяльності політиків, громадянського суспільства, чи навіть випадкових подій здатні модифікуватися.

Мета статті – проаналізувати функціональні аспекти міжнародного образу держави. Образ держави реалізує важливі функції, які впливають на внутрішні процеси суспільства та зовнішню політику, серед них можна виокремити такі основні, які є взаємопов'язаними і взаємозумовленими: 1) інформаційна (презентаційна) – ознайомлює з державою, суспільними цінностями та способом життя у ній; 2) ідентифікаційна – визначає ключову інформацію (повідомлення) про державу, забезпечує впізнаваність, допомагає вирізнити її серед інших. Ця функція створює підґрунтя для формування позитивного образу країни; 3) комунікаційна функція виконує роль «посередника» для спілкування в глобальному інформаційному просторі та всередині суспільства; 4) символізації та ідеалізації – забезпечує сприятливе сприйняття образу держави через оформлення предметно-об'єктивної реальності за принципами уяви; 5) інтеграційна, в рамках якої образ – чинник консолідації суспільства; 6) мотиваційна – впливає на стратегію ухвалення зовнішньополітичних рішень та зовнішньополітичну діяльність; 7) статусно-репутаційна полягає у формуванні статусу держави на міжнародній арені, опосередковує та зміцнює репутацію; 8) захисна – визначає здатність і потенціал держави реалізовувати суверенітет, стає важливим інструментом ведення інформаційних воєн.

Виклад основного матеріалу. Функціональні аспекти образу держави виявляються через: а) відображення у свідомості людей; б) відчуття, сприйняття, уявлення на чуттєво-емоційному рівні; в) пізнання об'єкта через розуміння, судження, інтерпретацію на раціонально-мисленнєвому рівні; г) втілення образу через дії, діяльність, мову, символи чи іншу

знакову систему. У такому сенсі формування бажаного, планованого й одночасного адекватного реальному об'єктові та дійсності образу держави може забезпечити взаємозалежна та синхронна дія таких груп інструментів впливу: а) інформаційно-комунікаційних; б) діяльнісно-подієвих; в) символічних, із реалізації національної стратегії розробки, підтримки та просування образу держави, яка може бути частиною національної стратегії, внутрішньополітичних чи зовнішньополітичних стратегій окремих держав чи політичних союзів.

Для держав, які порівняно недавно стали частиною політичної карти світу та перебувають на шляху трансформаційних перетворень, на даному етапі становлення найважливішим завданням є творення нового позитивного образу для «включення» в систему міжнародних взаємодій. Інформаційна функція виявляється на двох рівнях: офіційному, через іміджеву політику держави, що пов'язана з просуванням іміджевого контенту, використанням PR-технологій (особливо актуальним стає e-PR) [11], функціонуванням політичної еліти, передовсім на міжнародному рівні, а також через діяльність недержавних громадських організацій чи окремих особистостей (спортсменів, науковців, митців, блогерів тощо). Важливим елементом презентаційної функції образу держави й одночасно інструментом його трансформації в умовах гіперрозвитку транскордонних обмінів та транспарентності сучасних суспільств стає чинник туристичної привабливості як важливий елемент «публічної дипломатії» [6]. Найактивнішими учасниками міжнародних взаємодій та міжкультурних комунікацій стають «турист і терорист» (Дж. Розенау), тому «забезпечення привабливості держави перетворилося на глобальний тренд <...> Туризм має колосальний репутаційний та представницький потенціал, репрезентуючи національну культуру (минулу і сучасну), основні здобутки країни світової спільноти» [6, с. 32]. Особливо важливою є інформаційна чи презентаційна функція в міжнародному середовищі, адже туризм – це не лише прибуток і розвиток рекреаційно-розважальної структури держави, а й, більшою мірою, можливість «познайомити» з природно-кліматичними, культурно-історичними та національними ознаками країни, які формують образну картину соціуму держави на основі ціннісно-орієнтаційної перцепції. Адже в активної частини закордонної аудиторії виявляється тенденція до заміщення зацікавленості політикою пізнанням світу через подорожі, міграції та мультикультурний діалог.

У сучасній політиці репутація – одна з важливих складових частин політичного успіху (або невдачі), іміджева характеристика і «ознака якості» того чи іншого суб'єкта політичних комунікацій та міжнародних взаємодій. Одна з головних функцій репутації – «реалізувати людську потребу у визнанні з боку оточення» [14, с. 17] – виражає зміст репутаційної функції образу держави. А управління репутацією – це «вторинний процес управління вже розкритими іміджами» [13, с. 21], які зумовлюють поведінку суб'єкта. Поняття образу держави як суб'єктивного виміру інформації про неї протиставляється об'єк-

тивним характеристикам як сумі об'єктивних наукових знань, властивих державі насправді, в чому проглядається дуалістичність його природи. При цьому необ'єктивність образу може виявлятися і в переоцінюванні об'єкту, і в недооцінюванні його потенціалу. Переоцінений образ – дуже істотний ресурс, особливо для формування та підтримки репутації держави. Недооцінений образ веде до зворотної ситуації, коли всі зусилля, прикладені для формування (конструювання) основних репутаційних аспектів образу держави, не приносять практично ніякого результату. Умовно держави, як і корпорації, повинні проводити ефективний «репутаційний менеджмент <...> як контрольований процес попередження кризи та нейтралізації її наслідків, а також використання кризових факторів для розвитку <...> системи» [8] для формування так званого «goodwill» – нематеріального активу, який стає основою для формування репутаційного капіталу держави.

Тобто образ держави виступає ресурсом у проведенні ефективної зовнішньої та міжнародної політики в сучасному взаємозалежному глобалізованому світі, елементом «м'якої» могутності («soft power» і «attractive power»), яка реалізовується через формування культурної привабливості суспільства [5].

Зважаючи, що на сучасному етапі в умовах конкуренції на міжнародному рівні взаємодіють вже не держави, а їхні віртуальні прототипи, образи держав стають «інструментами ведення війни <...> і застосовуються як знаряддя для нападу та захисту від ворогів» [10]. Ще в недалекому минулому хакерські атаки були спрямовані на пошук приватної інформації з акаунтів окремих користувачів, злам серверів приватних компаній чи викрадення секретної інформації, що становила державну таємницю (Сноуден). На сучасному етапі кіберзлочинність переорієнтовано на «злам свідомості» користувача через використання методів соціальної інженерії. Варто зауважити, що «інструменти творення реальності» зазнають постійного вдосконалення і розглядаються як основна із сучасних загроз на рівні міжнародних інститутів забезпечення безпеки у світі [19]. Маніпулятивні технології стають важливим інструментом ведення гібридних воєн, держави навіть використовують спеціальні організовані підрозділи – так звані «фабрики тролів», які поширюють через соціальні мережі вигідну їм інформацію чи створюють «інформаційний шум» для утримання контролю за комунікаційним простором і одержання переваги в інформаційних війнах [7].

Маніпулятивна функція образу держави пов'язана із «цілеспрямованим несиловим впливом для досягнення заздалегідь спланованих результатів [18] і на внутрішньополітичному рівні може виявлятися у двох аспектах: як засіб управління суспільством й виконувати функцію соціального контролю (ґрунтується, як правило, на жорсткому використанні інформаційного апарату та апарату формування ідей), а також для формування національно-патріотичної свідомості суспільства через символізацію історичного минулого, образів героїв та культурно-ідентифікаційних констант (національної свідомості). Найчастіше в інтересах держави на міжнародному

рівні за допомогою політичних та PR-технологій пропагують політичний курс, програму, просувають образ держави для здійснення маніпулятивного впливу на партнерів чи опонентів задля досягнення вигідного державі конкретного результату. Об'єкт маніпуляцій в такому випадку – більшість, суспільство чи закордонна аудиторія, ті, хто ухвалює рішення. Намагаючись контролювати та захищати свій інформаційний простір, держави розробляють та втілюють стратегії інформаційної безпеки для захисту національної безпеки держави загалом, адже у ХХІ столітті інформація перетворилася на основний інструмент конструювання політичної реальності.

Захисна функція образу держави також здатна реалізовуватись у двох взаємозалежних просторах: всередині держави і на міжнародному рівні, особливої значимості вона набуває в умовах «глобального села», де реальні факти, явища і процеси заміщаються їх віртуальними прототипами – образами. Аудиторія (реципієнти) здатні сприймати і «споживати» інформацію в уже знайомих оцінкових категоріях, кодах та чітко сформованій системі значень і смислів, які були заздалегідь створеними каналами передачі інформації. Середньостатистичний учасник комунікації визначає ступінь довіри до джерел інформації, є активно включеним до обговорення і демонструє рівень ознайомленості чи компетентності з проблемою. Наприклад, у соціальних мережах учасники обговорюють глобальні проблеми війни і миру, ефективності джерел атомної чи альтернативної енергії, потенційних чи уявних колапсів економіки будь-якої держави світу тощо, зазвичай не маючи потрібних знань чи освіти. Висловлюючи своє бачення, вони прагнуть знайти одностайності і визнання правильності їх поглядів. Звичайно, демократичні суспільства демонструють величезну толерантність у цих питаннях, свобода слова вважається непорушною цінністю, але на сучасному етапі авторитетні світові науковці чи політики особливо наголошують на небезпечності неконтрольованого інформаційно-комунікаційного простору – середовища, яке чи не найбільшою мірою впливає на формування політичних цінностей, культури та політичної поведінки і становить загрозу легітимності державної влади. Поширення шкідливої, фейкової інформації (яку зазвичай суспільство вже готове сприймати як істину) про певну державу становить небезпеку для свідомості населення, провокує недовіру до владних інституцій та їх рішень і спрямоване на дестабілізацію суспільно-політичної ситуації в країні. На нашу думку, руйнівний потенціал інформації як зброї неможливо спрогнозувати та оцінити потенційні наслідки в майбутньому. На міжнародному рівні дискредитація здійснюється інтроєктивними державами через скоординовані потужні інформаційні атаки на інтроєктивну державу, яка нездатна здійснювати ефективну інформаційну політику як через дипломатичні місії, представництва, політиків, що представляють її в міжнародних відносинах, так і дієву пропаганду чи контрпропаганду через ЗМІ. В умовах гібридних воєн образ держави володіє додатковим ресурсом захисту національної безпеки та національних інтересів на міжнародному рівні. Усередині держави образ

здатен консолідувати суспільство, чинити спротив спробам маніпулювання громадською думкою на основі довіри до влади та її політичних рішень на основі набутого досвіду (легітимності), національних цінностей та патріотизму. Позитивний міжнародний образ держави дозволяє здійснювати виважену та послідовну міжнародну політику через її авторитет, історично зумовлений попередніми діями, залученістю до процесів демократизації, раціональністю та консеквентністю політичної позиції у вирішенні глобальних світових проблем. Таким чином, образ держави реалізує захисну функцію.

Висновки. Міжнародний образ держави – явище психологічної свідомості, яке має складну структуру, складається з різнорівневих «пластів» та елементів. Основні з них формують його ядро – національну ідентичність, впливають на особливості реалізації основних функцій, які мають властивість конструктивного й деструктивного впливу на формування та реалізацію зовнішньої чи внутрішньої політики держави. Образ держави має бути синтезованим, правдоподібним, яскравим та конкретним, спрощеним, універсальним. Проте найважливішою ознакою, що визначає його утилітарну значимість, є здатність повноцінно функціонувати в мінливому сучасному світі.

На нашу думку, інформаційна політика держави, особливо в міжнародному комунікаційному просторі, має бути активною, наступальною та з миттєвою реакцією. Вплив дипломатії та потужної зовнішньополітичної пропаганди на міжнародний образ держави має бути скоординованим, організованим та безперервним, адже «образна національна стратегія – не розкіш, а засіб «просування» і розвитку держави» [1, с. 286].

Нездатність захищати інформаційний простір чи неусвідомлення важливості інформаційних загроз, позиція очікування завдає репутації держави величезної шкоди формуючи в закордонній аудиторії чи потужних політичних акторів образ «держави-жертви», неадекватного непрогнозованого партнера, який не захоче обстоювати спільних цінностей та інтересів і є занадто слабким, щоб захищати свій суверенітет і національну безпеку.

Література

1. Замятин Д., Замятина Н. Образная национальная стратегия / Д. Замятин, Н. Замятина // Гуманитарная география. Научный и культурно-просветительский альманах. – М. : Институт наследия, 2006. – Вып. 3. – С. 281–287.
2. Киселев И.Ю. Образы государств в международных отношениях: механизмы трансформации / И.Ю. Киселев // Полис. – 2003. – № 3(74). – С. 50–57.
3. Конгресс США выделил 100 млн долларов на сопротивление влиянию России [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://www.stopfake.org/kongress-ssha-vydilil-100-mln-dollarov-na-soprotivlenie-vliyaniyu-rossii/>.
4. Мамут Л.С. Образ государства как алгоритм политического поведения / Л.С. Мамут // Общественные науки и современность. – 1998. – № 6. – С. 85–97.
5. Най Дж. «Мягкая» сила и американо-европейские отношения / Дж. Най // Свободная мысль. – XXI. –

2004. – № 10. – С. 54–57 [Електронний ресурс]. – Режим доступу до статті : <http://www.postindustrial.net>.

6. Парфіненко А. Міжнародний туризм як інструмент публічної дипломатії: нові можливості для посилення зовнішньополітичного впливу України / А. Парфіненко // Актуальні проблеми міжнародних відносин. – 2016. – Вип. 127. – Ч. 1. – С. 27–41.

7. Почепцов Г.Г. Информационные войны / Г.Г. Почепцов. – М. : Рефл-бук, К. : Ваклер, 2000. – 576 с.

8. Приятельчук О.А. Основні інструменти та комунікаційні технології управління репутаційним капіталом в умовах кризи / О.А. Приятельчук, Ю.С. Ковальчук // Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право. – 2014. – № 3. – С. 124–133 [Електронний ресурс]. – Режим доступу до статті : http://nbuv.gov.ua/UJRN/uazt_2014_3_14.

9. Промская Н. Сети и медиа. Новая среда обитания человека [Електронний ресурс] / Н.Промская // – Режим доступу до ресурсу : <http://hvylya.net/analytics/society/seti-i-media-novaya-sreda-obitaniya-cheloveka.html>.

10. Романенко Ю.М. Мифология конфликта, или Конфронтация образов / Ю.М. Романенко // Конфликтология. – № 2. – 2004. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу до статті : http://ontoimago.spb.ru/article_024.html.

11. Терещук В.І. Формування міжнародного іміджу України засобами e-PR в контексті забезпечення її інформаційної безпеки / В.І. Терещук // Актуальні проблеми міжнародних відносин: Збірник наукових праць. Випуск 64 (у двох частинах). Частина І. – К. : Київський національний університет імені Тараса Шевченка. Інститут міжнародних відносин, 2006. – С. 146–152.

12. Хазратова Н.В. Структурна модель образу держави / Н.В. Хазратова // Психологічні перспективи. – 2001. – Вип. 1. – С. 26–36.

13. Шабельник А. Имидж и репутация – две большие разницы / А. Шабельник // Советник. – 2002. – № 2. – С. 20–21.

14. Шихирев П.Н. Возможна ли этика бизнеса? / П.Н. Шихирев // Общественные науки и современность. – 1997. – № 6. – С. 16–25.

15. Altheide D. L. Moral panic: From sociological concept to public discourse. [Електронний ресурс] / David Altheide // – Режим доступу до ресурсу : <https://historicalunderbelly.files.wordpress.com/2012/12/moral-panic-from-sociological-concept-to-public-discourse>.

16. Auchard E. French candidate Macron claims massive hack as emails leaked [Електронний ресурс] / Eric Auchard ; Bate Felix. – Режим доступу до статті : <http://www.reuters.com/article/us-france-election-macron-leaks-idUSKBN1812AZ>.

17. Dahl R. The Concept of Power. [Електронний ресурс] / Robert Dahl // Behavioral Science. – 1957. – No 2. – P. 201–215 – Режим доступу до ресурсу : <http://openpdf.com/ebook/robert-dahl-pdf.html>.

18. Rudinow T. Manipulation / T. Rudinow. – N. Y., 1997. Цит. за: Каландаров К. Х. Управление общественным сознанием. Роль коммуникативных процессов / К. Х. Каландаров. – М. : Гуманитарный центр «Монолит». – 1998. – 80 с.

19. StratCom laughs: in search of an analytical framework [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу : www.stratcomcoe.org/stratcom-laughs-search-analytical-framework.

20. Youssef N. A. FBI Suspects Russia Hacked DNC; U.S. Officials Say It Was to Elect Donald Trump [Елек-

тронний ресурс] / Nancy Youssef ; Shane Harris // – Режим доступу до статті : <http://www.thedailybeast.com/articles/2016/07/25/fbi-suspects-russia-hacked-dnc-u-s-officials-say-it-was-to-elect-donald-trump>.

21. Wendt A. Social Theory of International Relations / A. Wendt. – Cambridge: Cambridge University Press, 2000. – 429 p.

Анотація

Щурко О. М. Функціональні аспекти образу держави на сучасному етапі. – Стаття.

Розглядаються особливості функціонування образу держави в умовах глобального інформаційного простору. Образ держави складається з конгруентних динамічних елементів, що визначають його дієвість, виконує низку суспільно-політичних функцій та може виступати інструментом внутрішньо- і зовнішньополітичних стратегій держави. На нашу думку, на сучасному етапі найважливішими функціями образу держави є інформаційна, статусно-репутаційна, маніпулятивна і захисна. Посилення транспарентності і взаємозалежності держав, вразливість їх інформаційного середовища по відношенню до зовнішніх деструктивних впливів, перетворення інформації на стратегічний публіцитний капітал зумовили значимість досліджень специфіки сприйняття і поширення образів в епоху цифрових технологій. Важливим є зростання ролі та впливу позаінституційних недержавних суб'єктів на міжнародний образ держави. Реалізація довгострокових іміджевих програм із просування образу держави в глобальному інформаційному просторі визначає її здатність забезпечувати національну безпеку в умовах ведення інформаційних воєн.

Ключові слова: образ держави, функції образу держави, репутація.

Аннотация

Щурко Е. М. Функциональные аспекты образа государства на современном этапе. – Статья.

Цель статьи – исследовать особенности функционирования образа государства в условиях глобального информационного пространства. Образ государства состоит из конгруэнтных динамических элементов, определяющих его эффективность, выполняет ряд общественно-политических функций и может выступать инструментом внутренне и внешнеполитических стратегий государства. По нашему мнению, на современном этапе важнейшими функциями образа государства являются информационная, статусно-репутационная, манипулятивная и защитная. Усиление прозрачности и взаимозависимости государств, уязвимость их информационной среды по отношению к внешним деструктивным воздействиям, преобразование информации в стратегический публицитный капитал обусловили значимость исследований специфики восприятия и распространения образов в эпоху цифровых технологий. Важным является возрастание роли и влияния внеинституционных негосударственных субъектов на международный образ государства. Реализация долгосрочных имиджевых программ по продвижению образа государства в глобальном информационном пространстве определяет его способность обеспечивать национальную безопасность в условиях ведения информационных войн.

Ключевые слова: образ государства, функции образа государства, репутация.

Summary

Shchurko O. M. Functional aspects of the image of the state today. – Article.

The article is to consider the peculiarities of the image of the state in a global information environment. The image of the state consists of congruent dynamic elements that determine its efficiency, has a number of social and political functions and can be a tool for internal and foreign policies of the state. We believe that at this stage the most important functions of the state is the image information, status and reputation, manipulative and protective. Increased trans-

parency and interdependence of states, their vulnerability to external information environment destructive influences the transformation of information into a strategic capital led research the specific importance of perception and image distribution in the digital age. It is important to increase the role and impact of non-institutional non-state actors on the international image of the state. The implementation of long-term image programs promoting the image of the state in the global information space determines its ability to ensure national security in conditions of information warfare.

Key words: image of the state, function of images of the state, reputation.